

IZZIVI SODOBNE VARNOSTI: OD NACIONALNE IN MEDNARODNE DO ČLOVEKOVE VARNOSTI**

Povzetek. Članek opredeljuje temeljne prvine spreminjajoče se narave sodobne varnosti v kontekstu procesov globalizacije ter temeljnih sprememb varnostnega okolja v obdobju po koncu hladne vojne (1989/90). V tem okviru aktualizira vprašanje glede odziva teorije in prakse na temeljni premik izročilnega angažiranja države in mednarodne skupnosti od nacionalne h globalni in v sodobnosti k človekovi varnosti. Globalizacija kot varnostni izziv je obravnavana z dvema temeljnima pristopoma: 1) (neo)realističnim, ki poudarja zlasti pomen držav kot ključnih akterjev mednarodne skupnosti, in 2) liberalno-konstruktivističnim, katerega osrednja elementa sta relativno zmanjševanje moči države ter pomen nastajanja globalnih družbenih vrednot. Članek najprej izhaja iz geneze varnostnega koncepta, nato obravnava nekatere nove poudarke v vsebini sodobne varnosti in se posveti vprašanju globalne varnosti. Po tem obravnava človekovo varnost ter genezo in še posebno nekatere prakseološke in teoretične razsežnosti koncepta človekove varnosti. Na koncu so predstavljeni izzivi in vprašanja sodobne varnosti ter sklepna razmišljanja.

Ključni pojmi: varnost, nacionalna varnost, mednarodna varnost, človekova varnost, globalizacija

Namen razprave je opredeliti temeljne prvine spreminjajoče se narave sodobne varnosti glede na procese globalizacije in temeljne spremembe varnostnega okolja po koncu hladne vojne (1989/90). Namen je dvojen: prvič, teoretično opredeliti varnost kot družbeni pojav v kontekstu sodobnih mednarodnih odnosov, in drugič, prakseološko utemeljiti celostno razumevanje varnosti glede na mednarodne odnose, vključujoče tiste njene kulturno-civilizacijske razsežnosti, ki se na današnji stopnji družbenega

* Dr. Anton Grizold, redni profesor na Fakulteti za družbene vede, dr. Bojko Bučar, redni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani

** Izvirni znanstveni članek.

razvoja prepoznavajo kot družbene vrednote (na primer socialne, politične, ekonomske, izobraževalne, zdravstvene, okoljske, obrambne idr.). S tem želimo prispevati k metodološko-teoretičnim razpravam v okviru mednarodnih varnostnih študij, ki proučujejo pojav varnosti po koncu hladne vojne, in izpostaviti aktualnost argumentov za uveljavitev celostnega koncepta sodobne varnosti v luči mednarodnih odnosov v varnostnih politikah sodobnih držav in mednarodne skupnosti.¹

Čeprav je bila varnost nov vodilni koncept v obdobju po 2. svetovni vojni, se je njeno proučevanje v času hladne vojne (zaostreni in celo antagonistični odnosi med dvema idejnopolitičnima, ekonomsko-znanstvenotehnološko in vojaškoobrambnima blokoma) zožilo na vojaškopolitične razsežnosti v okviru konceptov nacionalne in mednarodne varnosti. V celotnem obdobju hladne vojne je v mednarodnih varnostnih študijah prevladovalo raziskovanje vprašanj v zvezi z vojaško ogroženostjo, jedrskim orožjem in Sovjetsko zvezo kot poglavitno vojaško in ideološko grožnjo zahodnim državam (Buzan in Hansen, 2009: 2).

Konec hladne vojne označujejo radikalne strateške, politične, ekonomske in kulturne spremembe v mednarodnem okolju, ki z globalizacijo dobivajo nove razsežnosti. Te se na področju varnosti kažejo kot kompleksno ogrožanje, ki presega okvire posameznih držav, npr. širjenje orožja za množično uničevanje, mednarodni terorizem, degradacija okolja, lakota, bolezni, nespoštovanje človekovih pravic in svoboščin, naravne nesreče idr. Globalizacija je med drugim že privedla do višje stopnje povezanosti sveta, kar ponovno aktualizira sodelovanje, in ne grobo tekmovanje ter konfrontacijo med državami in drugimi subjekti mednarodnih odnosov pri zagotavljanju varnosti, kar se najbolj očitno kaže v prizadevanjih za celostni pristop razumevanja sodobne varnosti, ki je najbolj eksplicitno vsebovan v konceptu človekove varnosti.

V tem okviru bo aktualizirano vprašanje o odzivu teorije in prakse na temeljni premik izročilnega angažiranja države in mednarodne skupnosti od nacionalne h globalni in v sodobnosti k človekovi varnosti. Globalizacija kot varnostni izziv je v naši razpravi obravnavana z dvema temeljnima pristopoma: prvič, (neo)realističnim, ki poudarja zlasti pomen držav kot ključnih akterjev mednarodne skupnosti, in drugič, liberalno-konstruktivističnim, katerega osrednja elementa sta relativno zmanjševanje moči države in pomen nastajanja globalnih družbenih vrednot. Najprej izhajamo iz geneze

¹ V zvezi s proučevanjem varnosti v okviru mednarodnih varnostnih študij sta Buzan in Hansenova (2009: 10–13) identificirala naslednja štiri temeljna vprašanja: 1) Komu ali čemu (referenčni objekt) je treba zagotavljati varnost: narodu, državi, posamezniku, etničnim skupinam, okolju ali Zemlji? 2) Ali v razpravo vključiti notranje in zunanje grožnje glede ozemeljskih meja in vprašanja o suverenosti držav? 3) Ali proučevanje varnosti presega vojaškopolitične razsežnosti? 4) Ali naj se varnost nujno veže na dinamično groženje?

varnostnega koncepta, nato smo poiskali nekatere nove poudarke v vsebini sodobne varnosti in se posvetili vprašanju globalne varnosti. Po tem obravnavamo človekovo varnost ter razvoj in še posebej nekatere prakseološke in teoretične razsežnosti koncepta človekove varnosti. Na koncu predstavljamo izzive in vprašanja sodobne varnosti ter sklepna razmišljanja.

Geneza varnostnega koncepta

Varnost je temeljna prvina obstoja in razvoja človeka od davne preteklosti do danes. Pojem varnosti zajema tako ohranitev obstoja posameznika kot fizičnega, duhovnega, duševnega, kulturnega in družbenega bitja kot tudi zagotovitev kakovosti njegovega bivanja v družbenem in naravnem okolju. Vendar je zgodovinsko gledano razvoj potekal postopoma in počasi. Obravnavana varnosti se najprej ni osredotočila na posameznika, ampak na državo in mednarodni sistem.² Nastanek sodobne države je bil pogojen predvsem z njeno centraliziranostjo in formalno organiziranim državnim aparatom, ki je imel legalni monopol nasilja. Od Vestfalske mirovne pogodbe (1648) je veljalo splošno prepričanje, da so države najpomembnejši akter v mednarodnih odnosih in imajo legitimno pravico, da si v anarhičnem mednarodnem sistemu zagotavljajo lastno varnost na račun svojih sosedov oziroma drugih držav.³ Izročilni (vestfalski) koncept suverenosti je pomenil, da je sodobna država izvajala celovito, najvišjo, neomejeno, absolutno ter izključno oblast in nadzor nad vsemi zadevami na svojem ozemlju.⁴ V tem okviru je bila država hkrati glavni objekt (ozemlje, prebivalstvo in institucije) in subjekt (izvajalec) varnosti. Zato ni presenetljivo, da je bil izročilni koncept varnosti države vezan izključno na (nacionalno) državo, v vsebinskem pogledu pa je bil omejen na vojaškopolične razsežnosti obstoja in delovanja (nacionalne) države v mednarodnem političnem sistemu. Takšen državocentrični koncept nacionalne varnosti je izražal nerazrešljivo negotovost, v katero so bile ujete sodobne države (t. i. varnostno vprašanje), to je: države so bile v svojih legitimnih prizadevanjih za zagotovitev lastne varnosti med

² Proučevanje varnostnih paradig temelji na idejah in spoznanjih različnih zgodovinskih virov. Med njimi so za razvoj sodobnih pristopov proučevanja varnosti pomembni zlasti naslednji: 1) zgodnji pristopi, ki so problematiko varnosti obravnavali v kontekstu vojne kot instrumenta državne politike in odnosov med državami, 2) klasična politična filozofija v delih, ki obravnavajo problematiko svobode in varnosti ter vojno kot družbenozgodovinski pojav, 3) krščanska politična misel (predvsem doktrina o pravični vojni) ter 4) sodobna politična misel v okviru različnih znanosti in študij o sodobni varnostni paradigmi – obramboslovja, strateških, vojnih, mirovnih, razvojnih, varnostnih idr. študij (Grizold, 2001: 90–125).

³ Mednarodni sistem naj bi bil anarhičen zato, ker ga sestavljajo suverene države in nad njimi ne obstaja nobena oblast, ki bi bila višja od njih in bi jim lahko vsiljevala svojo voljo (Bull, 1977).

⁴ Vendarle je bila suverenost omejena z mednarodnim pravom v odnosu do drugih držav, zaradi česar običajno govorimo o t. i. relativni suverenosti. Z razvojem mednarodnih odnosov in mednarodnega prava se je vsebina pojma spreminjala.

seboj nezaupljive. V odnosu med suverenimi državami namreč ni bilo mehanizma, ki bi zagotavljal, da se pri zagotavljanju varnosti posamezne države ne skriva tudi namen doseči prevlado nad drugimi.⁵

Izročilni koncept nacionalne varnosti je bil *mutatis mutandis* v veljavi vse do konca hladne vojne, ko so tradicionalno zasnovano državne suverenosti v marsičem spreminjali procesi globalizacije in so jo spodnesli pojavi, kot so globalna podjetja, trgovina, ekološki problemi, sredstva komunikacije itn. Tovrstni transnacionalni pojavi, ki omogočajo globalno povezanost med ljudmi in povečujejo soodvisnost držav, so povzročili, da je suverenost države v današnjem mednarodnem okolju vse bolj relativna kategorija, kar pomeni, da je današnja država v aktivnem odnosu ne le z drugimi državami, ampak tudi z nedržavnimi subjekti mednarodnih odnosov, kot so multinacionalna podjetja, nevladne organizacije, interesne skupine civilne družbe idr.

Na prehodu iz 20. v 21. stoletje se je torej varnostna paradigma pomembno spremenila. Najširši okvir sprememb predstavljata novo kompleksno (globalno) varnostno okolje in spremenjena vloga države pri zagotavljanju sodobne varnosti. Kompleksnost novega varnostnega okolja med drugim izraža vzročno povezanost med naraščajočim številom nevojaških groženj (etnična nasprotja, organizirani kriminal, terorizem, onesnaževanje okolja in podnebne spremembe, lakota, nalezljive bolezni, trgovina z drogami in belim blagom, nenadne množične migracije idr.) ter političnimi in vojaškimi konflikti. Nevojaške grožnje in politični ter vojaški konflikti so v medsebojni vzročno-posledični zvezi (Hough, 2004: 144; Grizold, 2002: 608; Prezelj, 2005: 40–51). V tem okviru se je spremenila tudi vsebina izročilne vloge države pri zagotavljanju nacionalne varnosti (Baylis, 2001: 271–275).

Nekateri novi poudarki v vsebini sodobne varnosti

V obdobju hladne vojne so bila varnostna vprašanja (v teoriji in praksi) omejena zlasti na državo kot odločilnega akterja pri zagotavljanju nacionalne in mednarodne varnosti. Koncepta nacionalne in mednarodne varnosti sta bila usmerjena predvsem k vojaškim in političnim vidikom. Najpomembnejše sredstvo za zagotavljanje varnosti so bile oborožene sile in posledično politična moč države, diplomacija pa je bila bolj pomoč za uravnoteženje različnih interesov držav.

Po koncu hladne vojne so se procesi globalizacije še okrepili.⁶ Spreme-

⁵ *Idejo o varnostnem vprašanju države je v zgodnjih 50. letih med prvimi razvil Herz (1950: 157–180).*

⁶ *Ločiti je treba nekatere razsežnosti globalizacije. Ekonomska globalizacija, ki je sicer za mnoge sinonim globalizacije, pomeni nič manj kot globalno razširjene ekonomske odnose na svetovnem trgu. Politično globalizacijo predstavlja institucionalizacija mednarodnih političnih struktur. Kulturna globalizacija se nanaša na širitev zahodnih individualnih vrednot na vedno večji del svetovne populacije in na*

nilo se je tudi geopolitično, geoekonomsko in geostrateško okolje.⁷ Vse to je povzročilo, da so se v razpravo o varnosti poleg držav vključili tudi nedržavni akterji (posamezniki, družbene skupine in organizacije v okviru civilne družbe, nastajajoča globalna družba oziroma nadsacionalni akterji – multinacionalna podjetja in organizacije). V spremenjenih geopolitičnih, ekonomskih, znanstveno-tehnoloških, okolijskih in drugih okoliščinah v mednarodnem okolju je tudi varnostna paradigma pridobila nove (globalne) razsežnosti, ki se izražajo v dveh smereh: 1) ozemeljski, ki vključuje posameznike, skupine in organizacije na lokalni, državni, regionalni in svetovni ravni, ter 2) konceptualni, ki vključuje vse vidike človekovega obstoja in delovanja (kulturnega, ekonomskega, političnega, izobraževalnega, zdravstvenega, obrambnega idr.), torej tiste pojavne oblike družbenega življenja, ki jih prištevamo med družbene vrednote. Ta razvoj je v teoriji in praksi sodobne varnosti aktualiziral nekatere doslej zanemarjene kulturno-civilizacijske razsežnosti varnosti. V tem smislu se v današnjih razpravah in politikah namenja večja pozornost naslednjim prvinam sodobne varnostne problematike: degradaciji okolja in podnebnim spremembam, neenakomernemu ekonomskemu razvoju in vse večji odvisnosti od sodobnih tehnologij, lakoti, nalezljivim boleznim ter vprašanjem zagotavljanja ne le fizičnega obstoja ljudi, ampak tudi njihove blaginje. Zaradi tega izročilno razločevanje med nacionalno in mednarodno varnostjo vse manj ustreza realnemu varnostnemu okviru. V ospredje razprav o sodobni varnosti vstopata koncepta globalne (Bilgin, 2003: 207) in človekove varnosti.

Globalna varnost

Po koncu hladne vojne se na novo vzpostavljajo razmerja tako med akterji sodobne varnosti kakor tudi med vojaškimi in nevojaškimi viri ogrožanja. V tem okviru lahko pritrdimo tistim, ki menijo, da se je razprava o globalni varnosti v skladu z realističnim pristopom preveč usmerila zgolj v vire ogrožanja. Goetschel (2000) meni, da je bistveno vprašanje varnosti danes

usesvetovno sprejemanje zahodnih institucionalnih praks. Komunikacijska globalizacija je povezana z močjo komunikacijskih zmogljivosti, da premikajo informacije z enega konca sveta na drugega, ne glede na to, kakšno stališče do tega imajo države. Ekološka globalizacija pa vključuje globalne grožnje našemu krhkemu ekosistemu (Chase-Dunn, 2000: 121–123).

⁷ *S koncem hladne vojne se je zmanjšala verjetnost vojaškega konflikta širših razsežnosti (Gaddis, 1993: 8). Bipolarno gotovost iz obdobja hladne vojne zamenjuje multipolarna negotovost, ki jo spremlja nastajajoča kompleksna struktura tveganja. Pojavila se je potreba po iskanju novih oblik varnostnega sodelovanja in povezovanja, ki naj bi se opredmetila v novi varnostni strukturi mednarodnega sistema (Wallerstein, 1993: 5). Zaradi liberalizacije trgovanja, ekonomske regionalizacije, krepiteve večnacionalnih korporacij in neenakomernega globalnega gospodarskega razvoja je prišlo do nove delitve ekonomske moči, pri čemer gre tako za geopolitični (spreminjanje gravitacijskega središča) kot tudi institucionalni vidik sprememb (relativizacija pomena nacionalne države) (Wiarda, 1996).*

povezano z globalizacijo, ki ima večji vpliv na oblikovanje skupnih (globalnih) vrednot kot pa na pojav novih virov ogrožanja.⁸ Po Goetschlovem mnenju je največji izziv, ki ga je prinesla globalizacija, vse večja potreba po kolektivnem delovanju, ki izvira iz vse bolj prisotnega zavedanja globalnih problemov v razmerah mednarodnih političnih delitev.

Razvoj koncepta globalne varnosti je povezan s pojavom mednarodne globalne oz. svetovne družbe. Če je bilo mogoče mednarodne odnose v času hladne vojne obravnavati predvsem z realistično teoretično paradigmo (države so bile namreč osrednji dejavnik tako notranjega kot zunanjega varnostnega okolja), pa je ta za pojasnjevanje dogajanja in pojavov v mednarodnem varnostnem kontekstu po koncu hladne vojne manj primerna. Koncepti svetovne družbe in globalne varnosti namreč relativizirajo pomen držav ter vse bolj upoštevajo pomen nadnacionalnih in podnacionalnih dejavnikov, katerih vpliv na mednarodno dogajanje se je okreпил. Danes se svet srečuje z naslednjo situacijo: na eni strani delujejo partikularne družbene skupine, ki lahko zaradi razvitih informacijsko-komunikacijskih tehnologij predstavljajo svoje interese in cilje globalni javnosti.⁹ Na drugi strani pa so mednarodne institucije in organizacije, katerih interes je usmerjen predvsem v preseganje lokalnih, regionalnih, državnih/nacionalnih, verskih idr. partikularizmov. Prav ti so temeljna ovira pri legitimiziranju razvoja globalne oz. svetovne družbe, v kateri bi člani globalne civilne družbe lahko izvajali podobne legitimne pritiske na politično državo, kot jih v nacionalnih okvirih izvajajo posamezniki, skupine in organizacije civilne družbe. Jedro tega procesa je koncept globalne odgovornosti na področjih okoljske politike, človekovih pravic in demokratizacije.

Varnostni vidiki globalizacijskih procesov se povezujejo z degradacijo okolja, begunci in migracijami nasploh, mednarodnim kriminalom, nenadzorovanim širjenjem orožja za množično uničenje, verskim fundamentalizmom in grožnjami, ki jih sodobnim družbam prinaša njihova prevelika odvisnost od informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Ti procesi in pojavi

⁸ *Oblikovanje skupnih (globalnih) vrednot omogočajo sodobni mediji, ki informacijsko-komunikacijsko tehnologijo uporabljajo za širjenje medijskega prostora in svojega vpliva. Med analitiki medijskega prostora velja ugotovitev, da je danes informacija (novica) lokalna ali pa globalna, pri čemer slednje širijo globalni medijski oz. informacijski imperiji, kot je CNN. Tem pa moramo dodati še imperij zabavne industrije, ki ima izredno pomembno vlogo pri nastajanju globalne kulture. Brzezinski, svetovalec za nacionalno varnost nekdanjega ameriškega predsednika Carterja, je omenjene procese označil s skovanko »tittytainment«, ki je kombinacija iz besed »entertainment« (zabava) ter »titts« (ameriški žargonski izraz za ženske prsi). Brzezinski pri tem ne misli toliko na spolnost kot na mleko, ki teče iz prsi doječe matere. Z mešanico omamljajoče zabave in dovolj hrane naj bi bilo mogoče obvladati razpoloženje frustriranega prebivalstva sveta, skladno z načelom kruha in iger (Martin in Schumann, 1997: 12).*

⁹ *V tem pogledu globalne javnosti ne razumemo kot neke nove entitete, temveč gre za nacionalne javnosti oz. javnosti v posameznih državah, ki so zaradi sodobne informacijske in medijske infrastrukture izpostavljene delovanju omenjenih skupin.*

se v okviru nacionalnovarnostnih politik najpogosteje označujejo kot nove grožnje, ki lahko v nekaterih okoliščinah privedejo celo do globalnega kaosa in vojne.

Globalizacijski procesi so resen izziv sodobnemu svetu. Po eni strani se jim človeštvo ne more izogniti (glej op. 5), po drugi strani pa koristi od globalizacije niso za vse enake. Morda imajo res vse družbe določene koristi od globalizacije, toda bogatejše družbe imajo koristi več in revnejše manj. Včasih se zdi, da se prepad med razvitimi in nerazvitimi samo še pogloblja, in težko je razložiti ljudem, da morajo delati vedno več in bolje za precej dvomljive koristi. Če pa gledamo na proces globalizacije kot naraščanje medsebojne odvisnosti v svetu, pa ne moremo mimo dejstva, da globalizacija povečuje tudi negativne pojave: organizirani kriminal, ekonomske migracije, terorizem, nalezljive bolezni za ljudi in živali itn. Ponekod notranji družbenopolitični procesi, ki so tudi posledica globalizacijskih procesov, tako destabilizirajo določene družbe, da povzročijo notranje, celo oborožene spopade. To med drugim povzroča, da imamo na eni strani vse bolj povezan svet, na drugi strani pa svet, ki v ekonomskem, političnem in kulturnem pogledu razpada na vse manjše entitete in identitete.¹⁰

Worthington (2001) v tem okviru predstavlja dva glavna načina, kako učinkovito odgovoriti na varnostne izzive globalizacije. Prvi je kozmopolitizem, drugi pa njegov nasprotni pol, protikozmopolitizem. Kozmopolitska alternativa je nastala kot posledica optimizma, ki se je nanašal na reševanje globalnih problemov v letih takoj po koncu hladne vojne. Tako se je vse pogosteje govorilo o mednarodni skupnosti kot ključni instanci ohranjanja mednarodnega miru in varnosti. Število mirovnih operacij Organizacije združenih narodov (OZN) je skokovito naraščalo in za nerešljive konflikte v obdobju hladne vojne se je zdelo, da jih bo mogoče hitro končati. Prav tako je konec hladne vojne pomenil tudi konec blokade Varnostnega sveta (VS) Združenih narodov (ZN), kar zadeva sedmo poglavje Ustanovne listine ZN in uporabo sile pri izvajanju mirovnih operacij (Kaldor, 2000: 177–179). V tem okviru je razumljivo dejstvo, da mnogi (odločevalci o mednarodni politiki, analitiki in raziskovalci) v postavljanju globalnih institucij in organizacij vidijo najučinkovitejši in verjetno tudi edini odgovor na globalizacijske probleme in varnostne izzive. Zagovorniki te ideje se ne morejo poenotiti v tem, koliko naj bi globalne institucije in organizacije nadomestile suverenost posameznih nacionalnih držav. Se je pa smer proučevanja obrnila od »mednarodnih odnosov« v »svetovno politiko«.

Znotraj kozmopolitizma sta se torej izoblikovala dva tabora. Prvega lahko

¹⁰ Kot primere lahko navedemo tako razpade večnacionalnih držav oz. federacij v Evropi, secesionistične težnje v številnih državah sveta na jezikovni, verski ali nacionalni podlagi, kakor tudi vse pogostejše fundamentalizme, ki iščejo konflikte za legitimiziranje svojega obstoja (Martin in Schumann, 1997).

poimenujemo neomejeni kozmopolitizem (*unreserved cosmopolitanism*), drugega pa previdni oz. omejeni kozmopolitizem (*cautious cosmopolitanism*). Zagovorniki prvega koncepta sicer pozdravljajo globalizacijo, obenem pa priznavajo, da so z njo povezani številni problemi, ki niso posledica globalizacije kot take, ampak so rezultat našega premajhnega sprejemanja globalne narave sodobnega sveta. V tem konceptu najdemo tudi trditve, da politične elite v nacionalnih državah niso sposobne rešiti problemov, povezanih s kršenjem človekovih pravic in revščino, ampak jih lahko rešita le obstoj in spoštovanje mednarodnih institucij, ki morajo imeti potrebno avtoriteto in moč tako za sankcioniranje kršitev človekovih pravic kot za razdelitev dobrin pri preprečevanju revščine. Logičen sklep takega razmišljanja je oblikovanje svetovne vlade, ki bi se pri izvajanju politike sicer naslanjala na nacionalne vlade, kljub vsemu pa bi imela (najvišjo) oblast nad državami. Taka (svetovna) vlada naj bi bila bolj uspešna pri premagovanju globalnih problemov, kot so degradacija okolja, upravljanje (naravnih) virov, omejevanje revščine ter populacijska gibanja in nalezljive bolezni. Kljub temu, da nacionalne države poskušajo rešiti omenjene probleme, pa so bila njihova prizadevanja doslej neuspešna. Glavni vzrok za to naj bi bil v tem, da so nacionalne države podvržene individualni maksimizaciji dobička oz. koristi, ki pa je v svojem bistvu igra ničelne vsote. Če kdo kaj pridobi, gre pridobitev nujno v škodo drugih (Worthington, 2001).

Drugi tabor znotraj kozmopolitizma je omejeni kozmopolitizem, ki v primerjavi z neomejenim procese globalizacije obravnava bolj zadržano. Nekatere rezultate pozdravlja, druge pa zavrača. Vidike globalizacije namreč loči na zelene in neželene, problem nastane, ker o tej distinkciji ni univerzalnega dogovora.¹¹ V praksi je so tudi različna protislovja, ki se nanašajo na poskus oblikovanja svetovnega gibanja za drugačno globalizacijo.¹² Bolj kot svetovno vlado izpostavlja ta koncept pomen vzpostavljanja globalne civilne družbe, ki bo delovala na temelju norm, določenih z mednarodnimi konvencijami in pogodbami (Worthington, 2001). V osnovi gre za nekakšno selektivno pristajanje na sistem mednarodnih režimov.

¹¹ V tem smislu razvite družbe po eni strani selektivno sprejemajo odprte trgov in večjo možnost porabnikove izbire, nižje cene izdelkov in storitev ter so obenem zadržane do večstranskih pogodb, ki njihovo delovanje usmerjajo z mednarodnimi okoljskimi in socialnimi standardi. Tudi pri njih pa zaradi nacionalnih interesov ni enotnosti glede prostega dostopa do trgov kmetijskih in industrijskih proizvodov ter trga intelektualne lastnine. Na drugi strani pa delavske organizacije, ki sicer zahtevajo sprejemanje mednarodnih konvencij o človekovih pravicah in socialni pravičnosti, obžalujejo globalne trende, ki poslabšujejo delovne razmere in možnosti.

¹² Organizatorji t. i. protiglobalizacijskih demonstracij v Davosu, Seattlu, Melbournu, Genovi, Kopenhagnu, Cancunu itn. so zelo uspešno uporabljali globalne komunikacijske mreže za izmenjavo informacij in strategij, ki pa so po drugi strani tudi temelj delovanja globalnih ekonomskih institucij kot glavnih ciljev »protiglobalizacijskega« boja. Protestniki sebe pojmujejo ne kot »protiglobaliste«, temveč kot protagoniste »drugačne globalizacije«.

Kljub številnim izvedenim mirovnim operacijam in drugim misijam OZN ter regionalnih varnostnih organizacij po koncu hladne vojne kozmopolit-ski pristop ni dobil pozitivne potrditve v praksi. Mnogi konflikti po svetu še vedno niso rešeni, pomoč prebivalcem v krizah se omejuje zgolj na razde-ljevanje humanitarne pomoči. Ukrepi OZN za zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti so bili tarča zasramovanja in neupoštevanja (Srebrenica, Somalija, Ruanda), hkrati pa se zaradi prevladujočega vpliva velikih sil še vedno primarno rešujejo tisti konflikti, ki so v interesni sferi velikih sil. Razlo-gov za neuspeh kozmopolitskega pristopa pri zagotavljanju mednarodnega miru in varnosti je gotovo več, med pomembnejšimi so vsekakor naslednji: pomanjkanje celovite medijske strategije, kratkoročno razmišljanje politi-kov, premajhna usklajenost med vladami nacionalnih držav in mednarod-nimi organizacijami ter prešibka podpora mirovnim operacijam (Kaldor, 2000: 178-179).

Vsi ti razlogi za neuspešen pristop pri zagotavljanju mednarodnega miru in varnosti v novem varnostnem okolju po koncu hladne vojne so prisotni tudi v odgovoru na varnostne izzive globalizacije, ki smo ga poimenovali protikozmopolitizem in je hkrati tudi najodmevnejši. Globalizacijo namreč razume kot grožnjo nacionalni identiteti, politični suverenosti in nacional-nim ekonomskim interesom. Vendar pa tudi znotraj protikozmopolitizma obstajajo različna mnenja. V skrajni obliki vsebuje protikozmopolitizem celo elemente ksenofobije in teorijo o globalni zaroti.¹³ Zmernejša stališča v okviru protikozmopolitizma temeljijo sicer na istih strahovih kot skrajna, vendar pa pri tem ne uporabljajo rasistične retorike in teorije mednarodne zarote. Namesto mednarodnih zarot zmerni protikozmopolitizem podpira protekcionistične ekonomske politike na temelju nacionalnih interesov, sumničav pa je do sporazumov, ki državam narekujejo mednarodne obvez-nosti. Kot temelju nacionalne identitete daje prednost kulturni asimilaciji pred rasnim razlikovanjem. Za obe različici protikozmopolitizma je znači-len skupen pogled na globalizacijo kot proces, sestavljen iz niza nevarnih in potencialno nenadzorljivih sil, ki slabijo družbene skupnosti z onemogo-čanjem državne moči, s katero bi urejala domače ekonomske in politične zadeve ter zavarovala obstoječe nacionalne identitete. V taki predstavi je globalizacija stanje posameznikov, ki se čutijo močno odtujeni od vladajo-čih ekonomskih in političnih institucij ter od civilne družbe na nacionalni ravni. Namesto da bi protikozmopolitizem poskušal globalne sile in procese omejiti in jih spraviti pod svoj nadzor, se je umaknil v okvire nacionalnih meja (Worthington, 2001).

¹³ Najbolj skrajne oblike lahko najdemo v obtožbah malezijskega premiera Mohamada, da je za njihove gospodarske težave kriva mednarodna zarota židovskih bančnikov; prav tako pa procese, povezane z globalizacijo, kot posebno grožnjo nacionalnim interesom obravnavajo tudi skrajne politične stranke v Franciji (Nacionalna fronta), Veliki Britaniji (British National Party), Avstriji (Svobodnjaki) in drugje (Worthington, 2001).

Poleg varnostnih premislekov, ki temeljijo na kozmopolitizmu in protikozmopolitizmu, moramo omeniti še vmesnega, ki poudarja globalne vidike varnosti, obenem pa še vedno izhaja iz nacionalne varnosti kot ene izmed temeljnih funkcij države. Zagovornik takega pristopa je npr. Paul (2000), ki zavrača dihotomno razlago sodobnih varnostnih procesov. Po njegovem mnenju nacionalna varnost ostaja ključna funkcija nacionalne države, pri čemer je obseg varnosti odvisen od specifičnega položaja vsake države. Konec hladne vojne, hitre tehnološke spremembe tako v civilni kot vojaški sferi ter preporec ameriške hegemonistične moči so dejavniki, ki so vnesli nove prvine v zagotavljanje sodobne varnosti, vsekakor pa je še pre zgodaj govoriti o zatonu države in njene vloge pri zagotavljanju nacionalne varnosti. V nasprotju s skrajnimi stališči Paul (2000) trdi, da je na začetku 21. stoletja slika varnostne vloge nejasna, kajti niti optimizem globalistov niti pesimizem zagovornikov vojaške varnosti nista popolnoma zajamčena. V preteklosti je bila namreč vloga države večkrat vprašljiva, vendar je kljub vse večji ekonomski povezanosti sveta ostala eden od najpomembnejših subjektov zagotavljanja varnosti. Paul (2000) priznava, da so se na področju varnosti zgodile številne spremembe, ki jih je povzročila globalizacija, vendar pa naj te spremembe ne bi bile tako temeljite, kot trdijo globalisti, in tudi ne tako površinske, kot trdijo (neo)realisti. Če želimo ustrezno pojasniti spremembe v varnostnem okolju po koncu hladne vojne, je treba upoštevati politični, ekonomski in širši varnostni kontekst posamezne države kot presek domače in mednarodne ravni.

Človekova varnost

V današnjem svetu je poleg globalizacije prisotna tudi individualizacija, v okviru katere se poudarja pomen posameznika v nacionalnem in mednarodnem okviru. Obstaja splošno sprejeto prepričanje, da ima izguba oz. pomanjkanje človekove varnosti (kot so socioekonomsko pomanjkanje, surove kršitve človekovih pravic, širjenje epidemioloških groženj, kot je HIV/aids itn.), neposredne učinke na mir in stabilnost tako znotraj držav kot med njimi. Zato je tudi v interesu držav, da celostno zagotavljajo varnost (tj. ne le fizični obstoj, ampak tudi blaginjo) svojemu prebivalstvu in tudi širši mednarodni skupnosti.

Geneza in nekatere prakseološke razsežnosti koncepta človekove varnosti

Koncept človekove varnosti (*Human Security Concept*) je razmeroma nov v mednarodni skupnosti, čeprav so bili elementi človekove varnosti predmet razmišljanja, že odkar so se filozofi in vladarji (politiki) ukvarjali z

družbenimi vprašanji. Resnična novost je morda v tem, da se je začela varnost obravnavati celostno. Drugače povedano, izročilni koncept varnosti nacionalnih držav (*security of nation states*) se je sčasoma razvil v koncept človekove varnosti (*human security*). K temu so pripomogle spremembe v posameznih družbah, organiziranih v državah in že omenjene spremembe v okolju, ki je te države obkrožalo.

Odnos med državo in posameznikom se je v zgodovini nenehno spreminjal. Sčasoma je pojmovanje suverenosti boga nad vesoljem (od zgoraj navzdol) zamenjalo pojmovanje suverenosti ljudi v državah (od spodaj navzgor). V resnici je proces obstal nekje na pol poti, na kateri se je vertikalni odnos »od boga dane oblasti do podložnikov« skozi zgodovino spremenil v bolj horizontalni odnos »od ljudi postavljene oblasti« in upravljanja družbenih razmerij z mešanico javnih in zasebnih akterjev. Svojo vlogo so odigrali tudi ekonomija in njeni protagonisti multinacionalke, ki so pravzaprav gonilna sila globalizacije. Po drugi strani pa so del globalizacijskih procesov postala tudi družbena gibanja (za drugačno globalizacijo), ki sicer pomenijo nasprotje prizadevanjem za ekonomsko globalizacijo. Civilna družba na eni in gospodarski subjekti na drugi strani so začeli vplivati na ravnanje vlad. Svet se je spremenil. To je na nacionalni ravni in posledično na mednarodni ravni povzročilo drugačno razumevanje držav, njihovih mednarodnih mej, avtonomnosti nacionalne jurisdikcije in njenega odnosa do mednarodnega prava. Lahko bi rekli, da se je na nacionalni in na mednarodni ravni pogled na stanje stvari preusmeril od državocentričnega v antropocentričnega.

Svoje je prispeval tudi razvoj človekovih pravic. Danes po vzoru gesla francoske revolucije (1789) priljubljeno govorimo o treh generacijah človekovih pravic, ki predstavljajo 1) svobodo (državljanke in politične pravice), 2) enakost (ekonomske, socialne in kulturne pravice) ter 3) bratstvo (solidarnostne pravice). Včasih jih delimo tudi na individualne in kolektivne (narodne, manjšinske ipd.) človekove pravice. Če k temu prištejemo okolijsko problematiko, bi človekove pravice lahko tudi sistematizirali kot: 1) politični, ekonomski in demokratični razvoj; 2) pravice političnih in kulturnih skupnosti (narodov in manjšin) ter 3) preprečitev zlorabe – pretirane uporabe naravnih virov in trajnostni razvoj okolja. Že pred koncem hladne vojne (okoli leta 1990) so minimalni standardi človekovih pravic zadevali vso mednarodno skupnost, ne zgolj nacionalne države. Toda če se je po padcu komunističnih režimov v vzhodnem bloku preusmerila pozornost na svobodo, se je dobrih deset let kasneje, po padcu Svetovnega trgovinskega centra v New Yorku (2001), ponovno preusmerila na varnost. Včasih tudi na račun človekovih pravic, čeprav je najbrž res, da brez njih ni varnosti.

Sedemdeseta leta prejšnjega stoletja so prinesla ne samo žarke upanja za svetovni mir in varnost (spomnimo se samo helsinškega procesa in podpisa Helsinške sklepne listine leta 1975), temveč tudi napredek pri razvoju

človekovih pravic. Veljati sta začela oba pakta o človekovih pravicah, ki sta še danes temelj vsem kasnejšim konvencijam o človekovih pravicah.¹⁴ K temu je treba dodati, da je pravica narodov do samoodločbe v Ustanovni listini ZN in Splošni deklaraciji človekovih pravic (1948) prinesla tudi idejo ekonomske samoodločbe. Generalna skupščina (GS) ZN je leta 1974 sprejela Deklaracijo o ustanovitvi nove mednarodne gospodarske ureditve (res. GS 3201 (S-VI) in temu sta bili posvečeni tudi dve posebni zasedanji GS (S-VI in S-VII). Cilj je bil na novo določiti odnose med državami: enakopravnost, suvereno enakost, medsebojno odvisnost, skupni interes in sodelovanje, ravnotežje, stalno suverenost nad naravnimi viri ter odpravljanje neenakosti kot nevarnosti za mir. V tem zgodovinskem kontekstu ni čudno, da so se z vprašanji prihodnosti človeštva začeli ukvarjati tudi gospodarstveniki, znanstveniki in politiki. Omenimo samo zbiralnik razmišljanja (*think tank*), ki je zaslovel kot t. i. Rimski klub. Leta 1972 je izdal odmevno poročilo *Meje rasti*, ki je obravnavalo probleme industrializacije, rasti prebivalstva, črpanje neobnovljivih virov, degradacijo okolja itn. (Meadows et al., 1972). Vidni politiki svojega časa so delo nadaljevali. Leta 1977 se je ustanovila t. i. Brandtova komisija. Svoje poročilo *Sever-Jug: program preživetja* (Brandtovo poročilo) je objavila leta 1980, kjer med drugim kot najpomembnejše probleme obravnava: lakoto in prehrano; prebivalstvo – rast, mobilnost in okolje; razoroževanje; trgovino s surovinami; energijo; industrializacijo in svetovno trgovino; transnacionalna podjetja, investicije in transfer tehnologije; svetovno monetarno ureditev; financiranje razvoja (Independent Commission on International Development Issues, 1980). Leta 1982 je Palmejeva komisija izdala svoje poročilo *Obča varnost – program razoroževanja*, ki povezuje oboroževanje in nerazvoj, pri čemer med drugim ugotavlja, da vojaška varnost povečuje ogrožanje ekonomskih odnosov in razvoj človeštva (Independent Commission on Disarmament and Security Issues, 1982). Z res. GS 38/161 dne 19. 12. 1983 pa je bila ustanovljena Bruntlandina komisija, ki je leta 1987 objavila svoje poročilo *Nasha skupna prihodnost* in se ukvarja z vprašanji okolja in gospodarstva, v bistvu trajnostnega razvoja. Govori o zadovoljevanju potreb obstoječe generacije, ne da bi ogrozili potrebe prihodnjih generacij (World Commission on Environment and Development, 1987). Poročilo je bilo osnova za *Svetovni vrh* leta 1992 in sprejetje *Agende 21, Deklaracije iz Ria*, ustanovitev *Komisije za trajnostni razvoj, Svetovnega vrha* v Kopenhagnu itn. Sčasoma se je trajnostnemu razvoju poleg razmerja med ekonomijo in okoljem pridružil še pojem socialne pravičnosti.

¹⁴ Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter Mednarodni pakt o državljan-
skih in političnih pravicah, ki mu je bil dodan pomemben opcijski (izbirni) protokol, ki je omogočal indivi-
dualne pritožbe. Veljati sta začela leta 1976.

V začetku 80. let prejšnjega stoletja je zaradi dolžniške krize začasno zamrla ideja neuvrščenih držav o Novi mednarodni gospodarski ureditvi (NMGU). Toda preživela je ideja o pravici do razvoja iz tako imenovane tretje generacije človekovih pravic. Razvoj je potreben tako človeštvu v celoti kot tudi posamezniku. Nerazvoj pomeni ne le stagnacijo, temveč tudi počasen propad družb in posameznika. Človekov razvoj lahko merimo tudi z indeksom človekovega razvoja. Po izpolnitvi zahteve po odsotnosti nasilja, torej po miru, ga sestavljajo predvsem: 1) pravica do obstoja (zadovoljitev temeljnih potreb – *basic needs*, kot so nedotakljivost življenja, telesa in lastnine, zagotovljena prehrana in zdravje); 2) pravica do razvoja (dostop do dela, zaslužka in izobraževanja); 3) kakovost bivanja (primerna nastanitve in zdravo okolje) in 4) kakovost življenja (nediskriminacija in politična participacija).

Padec berlinskega zidu (1989) je po eni strani odpravil strahove o morebitnem jedrskem spopadu obeh supersil, po drugi strani pa je dvignil pričakovanja o povečani svobodi za posameznika in za skupine (samoodločba). Kmalu pa so postale tudi oprijemljivejše nekatere stare in nove grožnje varnosti, ki jih vsaka država sama zase ni mogla reševati, npr. vprašanja okolja, zagotavljanje varnosti in miru, ekonomskega in družbenega razvoja itd. Kot smo že zapisali, postajajo cilji in vrednote posameznih družb vse bolj zadeva mednarodnega upravljanja (svetovne politike) in vse manj mednarodnih (klasičnih meddržavnih) odnosov.

Koncept človekove varnosti se je začel intenzivno uveljavljati v znanosti in politični praksi po koncu hladne vojne. Leta 1990 je Program Združenih narodov za razvoj (UNDP) objavil svoje prvo Poročilo o človekovem razvoju (*Human Development Report*), iz česar je med drugim izšel Indeks človekovih svoboščin (*Human Freedom Index*), ki je povezoval kategorije, kot so izobrazba, zdravje in politične svoboščine. Tudi s tem so se povezale človekove pravice in razvoj tako, da so človekove pravice postale prvi pogoj za razvoj posamezne družbe in posledično človeštva v celoti. V svojem poročilu leta 1991 je UNDP že opredelil človekovo varnost kot osvobojenost od strahu in potreb (*freedom from fear & want*), kar v bistvu ustreza zahtevam po zadovoljevanju osnovnih potreb (*basic needs*), ki jih poznamo iz ideje o NMGU in na tej podlagi razglašnim razvojnim dekadam ZN. Le da je bil prenovljeni koncept bolj povezan z osebno varnostjo, predvsem pred domačimi oblastmi. Implicitno je ponovil staro vprašanje, da države resda ščitijo (varujejo) posameznike – toda pred kom? Poročilo iz leta 1994 (UNDP, 1994), ki je ozavestilo in vzpostavilo drugačen pogled na sodobno varnost, pa že našteva sedem kategorij, ki se pozneje širijo in danes obsegajo vsaj naslednja področja človekove varnosti: 1) ekonomsko (revščina, brezdomstvo); 2) finančno (zaposlitev, preživljanje); 3) prehrambno (lakota); 4) zdravstveno (bolezni, slaba zdravstvena oskrba); 5) okolijsko (degradacija,

onesnaževanje, naravne katastrofe); 6) osebno (fizično nasilje, kriminal, prometne nesreče); 7) spolno (enakopravnost žensk, pedofilija); 8) skupnostno (diskriminacija, zatiranje, dezintegracija) in 9) politično (represija, mučenje, izginotja, kršitve človekovih pravic). Človekova varnost je s tem postala presek diskurza o človekovih pravicah, razvoju in varnosti. Gre za koncept celostne varnosti, ki je soodvisna in se vrti v krogu: na primer zdravstvena varnost ni mogoča brez odprave revščine, revščina povzroča nasilje, nasilje onemogoča razvoj itn.

Vendar je konec hladne vojne prinesel ne le osvobojenost od strahu pred jedrskim spopadom in konec meddržavnih spopadov zaradi blokovske konfrontacije (nadomestne vojne - *proxy wars*), ampak tudi povečanje števila znotrajdržavnih oboroženih spopadov, v katereih je število žrtev med civilisti skokovito naraslo.¹⁵ Zato je Poročilo o človekovem razvoju iz leta 1999 opozorilo na nova varnostna vprašanja. V nemednarodnih spopadih je do 90% žrtev civilistov, predvsem osebnega in lahkega orožja, po koncu spopadov pa protipehotnih min. Poleg tega pa je postalo jasno, da nedržavni akterji ne spoštujejo in tudi niso zavezani k spoštovanju mednarodnega prava oboroženih spopadov.

Predvsem zaradi vojne v Ruandi (1990–1994) in še zlasti v Bosni in Hercegovini (1992–1995) se je začela razvijati misel, da žrtve lahko z uporabo sile zaščitijo mednarodna skupnost. Leta 2004 so v poročilu *Varnejši svet: naša skupna odgovornost* (UN, 2004) zapisali, da lahko VS ZN v skladu z nastajajočo normo kolektivne mednarodne odgovornosti vedno odobri vojaško akcijo za zaščito ljudi, če meni, da situacija ogroža mednarodni mir in varnost. Pri odobritvi vojaške sile naj bi se upoštevalo tudi merilo resnosti ogrožanja varnosti posameznikov ali države genocid, množični poboji, etnično čiščenje ali kršenje mednarodnega humanitarnega prava. In seveda štirih izpolnjenih pogojev: 1) pravi namen (zaustavitev grožnje); 2) zadnja možnost (izčrpana sredstva mirnega reševanja sporov); 3) sorazmernost (pri uporabi sile) in 4) uravnoteženost posledic (ali bo vojaška akcija odpravila grožnjo). Razmišlja se torej, da bi se iz načela absolutne prepovedi intervencije, ki se je krepila od vestfalskega miru leta 1648, razvil institut humanitarne intervencije (dolžnost zaščite), ki v zgodovini pravzaprav nikoli ni povsem zamrl. Vendar pa ostaja odprto vprašanje meril in odločevalcev, še zlasti, ker se implementacija koncepta človekove varnosti zlorablja na državni ravni za oborožene intervencije (npr. Kosovo, 1999 in Irak, 2003).

Koncept človekove varnosti lahko pojmuje tudi kot nekakšno

¹⁵ Oboroženi spopadi pred hladno vojno in po njej se razlikujejo v vsaj štirih značilnostih: 1) ekonomski osnovi (povečuje se organiziran kriminal); 2) motivih (povečuje se osebno okoriščanje); 3) strategiji (povečuje se brutalnost) in 4) vpletenih subjektih (povečuje se število vojskujočih se strani). Vse to vpliva na težje reševanje oboroženih konfliktov in tudi zato nekateri ločijo med »novimi« in »starimi« vojnami (Heupel in Zangl, 2010).

širše pojmovanje koncepta mednarodne varnosti (*International Security Concept*).¹⁶ Ozko pojmovanje varnosti na mednarodni ravni pomeni ukvarjati se s sistemom kolektivne varnosti in z organiziranim kriminalom (terorizem, opojne droge itn.), na nacionalni ravni z vojaško varnostjo in s kriminalom ter na ravni posameznika s pravno državo. Celostno (*comprehensive*) pojmovanje varnosti pa na mednarodni ravni pomeni ukvarjati se tudi z ekonomskimi in okoljskimi vprašanji, na nacionalni ravni tudi z vprašanjem virov (energetskih, človeških itn.) ter na ravni posameznika tudi s človekovo varnostjo.

Človekovo varnost torej pomenita osebna varnost pred nasiljem (*violence*) ali škodo (*harm*) in dostop do osnovnih življenjskih potrebščin. Sem sodi tudi zaščita posameznika pred kriminalom in terorizmom (še zlasti pred organiziranim kriminalom, to je trgovino z belim blagom, opojnimi drogami in orožjem – od osebnega do jedrskega), nalezljivimi boleznimi, politično in drugo korupcijo, množičnimi migracijami itn. Tvorec besedne zveze Lincoln Chen (Bajpai, 2000: 7) je menil, da »strokovni izraz človekova varnost usmerja koncept varnosti k preživetju, dobrobiti in svobodi ljudi. Človekova varnost je cilj, končni smisel vseh varnostnih prizadevanj. Druge oblike varnosti, na primer vojaška, niso končni cilj. Druge oblike varnosti so lahko le sredstva za končni cilj, ki ga predstavlja človekova varnost«. (Vogrin et al., 2008: 12)

Poseben problem je implementacija koncepta človekove varnosti v praksi. Za to bi potrebovali sodelovanje mednarodnih, vladnih in nevladnih (humanitarnih, okoljskih in drugih) organizacij pri preventivni diplomaciji, boljše in tesnejše sodelovanje držav na mednarodni ravni, kakor tudi s civilno družbo, regionalnimi in lokalnimi oblastmi na subnacionalni ravni. Implementacija zahteva restrukturacijo mednarodnega sistema (finančnega, trgovinskega itn.), spremenjeno vlogo in pojmovanje držav oziroma suverenosti ter spremenjeno vlogo ljudi oziroma posameznika pri odločanju na nacionalni (oblast) in vključevanju na mednarodni ravni (npr. kampanje civilne družbe v humanitarne namene).

Danes človekova varnost ni kaj več kot koncept in še ta je predmet nekatereh kritik. Posmehljivo se trdi, da je vseobsegajoč in ščiti posameznika pred vsem, razen pred samim seboj. Mnogi bi si želeli še naprej razlikovati med mehko in trdo varnostjo (*soft vs. hard security*), četudi je pojem človekovega dostojanstva – in varnost je del tega – nedeljiv. Toda če je človekova varnost še tako slabo razčlenjen koncept, to pomeni le, da ga je treba razvijati. Z razvijanjem tega koncepta se razvijajo človekove pravice.

¹⁶ V okviru varnostnih študij (Grizold, 2001:121–122) lahko razlikujemo štiri temeljne pristope k proučevanju pojavnosti sodobne varnosti: 1) proučevanje varnosti na ravni nacionalne države (*National Security Concept*), 2) varnost na mednarodni ravni (*International Security Concept*), 3) regionalni pristop (*Regional Security Concept*), 4) globalni pristop (*Global Security Concept*).

Človekova varnost bi morala biti pravica, človekova pravica tretje generacije in temeljna človekova pravica. In prav je, da države spregovorijo tako o varnosti kot o človekovih pravicah.

V Kanadi so vlada in nekateri akademiki razvili pomemben pogled na človekovo varnost. Kanadska vlada je na tej ideji zgradila svojo zunanjepolitično prioriteto, dala pa je tudi pobudo za ustanovitev Mreže za človekovo varnost (v njej sodeluje tudi Slovenija). Raziskovalno agendo človekove varnosti so spodbudile tudi številne okrogle mize in seminarji, ki sta jih organizirali Mreža za človekovo varnost in Komisija za človekovo varnost. Vprašanja človekove varnosti so se pojavila na dnevnem redu OZN, prav tako pa tudi na dnevnih redih in v političnih razpravah drugih mednarodnih in regionalnih organizacij oziroma združenj, na primer G7/G8, Afriške unije, ASEAN in Evropske unije. Vedno več vlad (npr. Kanada, Japonska itn.) in nevladnih organizacij je človekovo varnost vključilo v programe in politične prioritete (Vogrin et al., 2008). Mediji so se začeli vedno bolj posvečati temam in problemom, v katerih sta se izražali visoka prizadetost in ogroženost posameznikov. Različne stroke in vede so se vključile v razpravo o vidikih ogrožanja in načinih zagotavljanja individualne varnosti.

Koncept človekove varnosti je prinesel številne novosti v odnosu do tradicionalnega koncepta (nacionalne) varnosti, kar se še zlasti nanaša na posameznika kot temeljni referenčni objekt varnosti v nasprotju z državo. Prek koncepta človekove varnosti se je varnost tesno povezala tudi s konceptom trajnostnega človekovega razvoja. Poleg tega ne moremo govoriti o enem pristopu k človekovi varnosti, ampak o več dokaj dodelanih pristopih na znanstvenokonceptualni ravni in v praksi. Med temi pristopi obstajajo številne podobnosti, vendar pa tudi nekatere razlike. Kontekst oblikovanja koncepta ali politike človekove varnosti je tisti dejavnik, ki je še najbolj vplival na razlike med pristopi (Vogrin et al., 2008: 9).

Teoretični pristopi h konceptu človekove varnosti

Obstajajo številni vidiki oz. pristopi h konceptu človekove varnosti. Newman (2001) izpostavlja štiri najpomembnejše: temeljne človekove dobrine, dogmatična/intervencionistična smer, družbena blaginja/razvojna smer, koncept nove varnosti (*new security*). Prvi pristop, ki poudarja temeljne človekove dobrine, izhaja iz že omenjenega razvojnega programa ZN (*Human Development Report*), ta vsebuje temeljno ekonomsko, fiziološko, zdravstveno, osebno, okolijsko, kulturno in politično varnost (UNDP, 1994). Ugotavlja, da občutki (ne)varnosti večine ljudi izvirajo bolj iz problemov dnevnega življenja kot kataklizmičnih groženj svetovnih razsežnosti. Glavne skrbi in viri ogrožanja človekove varnosti obstajajo po vsem svetu, da sicer niso vsepovsod enaki, so pa soodvisni. V tem smislu je človekova

blaginja najboljši kazalnik varnosti. Koncept človekove varnosti je skladno z modelom ZN individualen in hkrati univerzalen.

Drugi pristop, ki ga Newman (2001) poimenuje dogmatični oz. intervencionistični, je pojmovanje, da se mora človekova varnost nujno usmeriti na posameznika, četudi zato trči z državno suverenostjo. Ta pristop namreč predpostavlja, da varnost države, kot jo razumemo v tradicionalnem vojaškopolitičnem smislu, ne zagotavlja nujno tudi posameznikove varnosti. Trend sodobnih konfliktov, ki postajajo vse bolj znotrajdržavni, kaže, da država ne jamči vedno varnosti posameznika, še več, lahko jo celo ogroža. Vendar je koncept t. i. humanitarne intervencije odvisen predvsem od razmerij v mednarodni skupnosti.¹⁷ Največji problem sodobnih humanitarnih intervencij, ki spodkopava njihovo legitimnost, je tako povezan z vprašanjem izvajalcev tovrstnih akcij ter z določitvijo primerov, kje in kdaj se bo uporabila sila za zaščito človekove varnosti (Grizold, 2003: 1-11). Tu imajo namreč izredno pomembno vlogo mednarodne medijske korporacije, ki nekatere konflikte izpostavijo javnemu mnenju, drugih pa ne. Prav tako pa so za samo posredovanje bistveni interesi velikih sil (Wheeler, 2000).

Tretji pristop po Newmanu (2001) je povezan z družbeno blaginjo in je razvojno določen. »Razvojniki« namreč vidijo družbeni razvoj kot glavni element za razvoj drugih javnih dobrin in svoboščin, pomembnih za zagotavljanje individualne varnosti. Kljub temu, da je ta pristop podoben tistemu, ki zagovarja temeljne človekove dobrine, pa so med njima tudi zelo pomembne razlike. »Razvojniki« gredo namreč onstran zagotavljanja človekovih dobrin, prav tako pa tudi ne pristajajo na minimalne standarde varnosti oz. preživetja. Razvoj vidijo kot sredstvo na poti do končnega cilja, ne pa kot cilj sam. Zato je pomembno, da mir, razvoj in demokracijo obravnavamo skupaj, saj so zelo povezani, prav tako pa morajo biti tudi koncept človekove varnosti in strategije za njegovo uresničevanje integralni in celoviti.

Zadnji, četrti pristop po Newmanu (2001) je usmerjen na netradicionalno varnost in necivilno družbo: epidemiologijo (posebno HIV/aids, sars), mamila, terorizem, nehumana orožja (npr. protipehotne mine), kibernetko bojevanje in destruktivno naravo človeka. Politične, ekonomske in tehnološke spremembe, ki so omogočile globalizacijo, so omogočile tudi delovanje sil, ki so resen izziv demokraciji, razvoju in varnosti. S konceptom nove varnosti je glavna referenčna točka razprave v številnih primerih tako

¹⁷ Eno zadnjih vojaških posredovanj, ki se je legitimiziralo v tem smislu, je bilo Natovo posredovanje v ZRJ leta 1999 zaradi dogodkov na Kosovu. V tem primeru sta se srečala dva pogleda: formalistični in idealistični (povezan s konceptom človekove varnosti). Medtem ko je prvi opozarjal predvsem na pomanjkanje mednarodnopravne podlage za intervencijo (ni bilo odobritve s strani VS ZN) in na rušenje temeljev mednarodnega miru, varnosti in stabilnosti (tovrstna ad hoc intervencija bi lahko postala praksa reševanja konfliktov), pa je drugi izhajal ravno iz omenjenega koncepta človekove varnosti, ki je nad državno suverenostjo in ki se lahko tudi uresniči s humanitarno intervencijo.

država kot posameznik, vendar pa se razmerja lahko spremenijo. Kontekst, v katerem je varnost ogrožena, naj bi bil vedno povezan s šibkimi državnimi institucijami, rešitev problemov pa je v njihovi krepitvi. V tem je bistvena razlika koncepta nove varnosti v odnosu do konceptov temeljnih človekovih potreb in družbene blaginje, v katerih je varnost posameznika neodvisna od suverenosti oz. varnosti države, čeprav je izguba človekove varnosti lahko izziv tudi za državo. Zato so odnosi med človekovo in netradicionalno varnostjo ter bolj konvencionalnimi koncepti varnosti kompleksni in zahtevajo nadaljnje resno proučevanje.

Posamezni pristopi in poudarki k obravnavanju človekove varnosti kažejo različno obranavo in razumevanje pojava varnosti. V stroki in politiki ter med njima še ni konsenza o definiciji človekove varnosti. Nekateri pristopi so izrazito pozicionalistični in ohranjajo *status quo* (izhajajo z državne ravni, ki zaradi zagotavljanja legitimnosti svojega delovanja upošteva tudi varnostne potrebe in interese državljanov kot posameznikov, npr. v liberalnih demokracijah zahodnega tipa), drugi pa so revizionistični in postavljajo posameznika v izhodišče razprav o varnosti. Ne glede na to, kateri od dveh omenjenih pristopov nam je bližji, pa je očitno, da je zagotavljanje človekove varnosti v precejšnji koliziji z državno suverenostjo, ki je še vedno eden najpomembnejših stebrov zagotavljanja mednarodnega miru in varnosti. Ta ugotovitev velja še posebej za dogmatično oz. intervencionistično smer in z njo povezano humanitarno intervencijo.¹⁸

Eno glavnih vprašanj, ki se poraja pri človekovi varnosti, je povezano z mehanizmi za njeno zagotavljanje. Obstajajo pa tudi različna mnenja o tem, na kaj naj bi se človekova varnost nanašala. Thomas in Tow (2002: 178–179) opredeljujeta, zakaj je danes pomembno govoriti o človekovi varnosti ter izpostavljati odnos humanitarne intervencije kot enega najpomembnejših mehanizmov zagotavljanja človekove varnosti v razmerju do državne suverenosti. Danes namreč država ni več varna, če so varne samo njene meje in ozemlje, ne pa tudi njeni državljani. Humanitarne intervencije, ki jih izvajajo mednarodne varnostne organizacije (npr. Nato in OZN) na Balkanu, v Afriki in drugod po svetu, vodijo k širjenju varnostnega koncepta, hkrati pa zahtevajo nov premislek o odnosu med posameznimi varnostnimi akterji oz. subjekti mednarodnih odnosov. Zato predlagata, da bi morali termin človekova varnost natančneje opredeliti, tako da bi pridobil večjo politično in analitično težo in s tem aplikativnost.¹⁹ V tem kontekstu predlagata pristop, ki temelji na

¹⁸ Razmerje med koncepti varnosti, univerzalnih človekovih pravic, morale in prava je zapleteno in za zdaj ne omogoča preprostega odgovora, npr. ali je humanitarna intervencija vedno upravičena. Kajti kljub morebitnim moralnim razlogom za humanitarno intervencijo je treba upoštevati tudi obstoječi okvir mednarodnega prava, ki je za zdaj še ne omogoča. V tem smislu je humanitarna intervencija danes dejansko politika odpravljanja posledic, ki je bila sprejeta po tem, ko so bile pravice ljudi že kršene (Grizold, 2003: 10).

¹⁹ McDonald (2002: 280) kot najpomembnejšo kritiko človekove varnosti izpostavlja ravno njeno

treh temeljnih premisah. Prva predpostavlja, da transnacionalne grožnje mednarodnim normam oz. vrednotam izhajajo iz neprilagojenih državnih struktur (globalizacijskim spremembam mednarodnega okolja), kar seveda pomeni dodatno ranljivost posameznikov in skupin znotraj teh držav. Druga premisa temelji na tezi, da države in posamezniki, ki se srečujejo z omenjeno ranljivostjo, te niso sposobni učinkovito obvladati sami. To vodi k tretji premisi, da ranljive države in njihovi državljani zahtevajo določeno obliko mednarodnega posredovanja, s čimer naj bi bile zagotovljene njihove osnovne potrebe, ki so hkrati temeljni cilji človekove varnosti. Pristop k človekovi varnosti, ki ga zagovarjata Thomas in Tow (2002), relativizira državno suverenost z mobilizacijo mednarodne civilne družbe, ki naj bi zavarovala mednarodne norme ter razdelila moč med državo in nedržavnimi akterji v globaliziranem svetu.

Caroline Thomas je koncept človekove varnosti razširila tako, da je vanj vključila pozitivnejšo razsežnost varnosti, to je, da namesto zaščite pred ogrožanjem zagovarja udeležbo v družbenem življenju. Za Thomasovo so človekova varnost postale razmere, v katerih »so zadovoljene tako temeljne človekove potrebe kot tudi človekovo dostojanstvo, ki vključuje udeležbo v življenju družbene skupnosti« (Thomas, 1999: 3).

Dosedanje razpravo o konceptu človekove varnosti povzemamo tako, da bomo navedli nekatere temeljne prednosti in pomanjkljivosti tega pojma, ki jih poudarjajo zagovorniki oziroma nasprotniki.

Zagovorniki koncepta človekove varnosti izpostavljajo zlasti naslednje prednosti:

- predstavlja novo paradigmo razmišljanja o varnosti, ki se osredotoča na grožnje v vsakdanjem življenju ljudi (npr. prehrana, kriminal itn.);
- usmerja pozornost od države k ljudem;
- izpostavlja povezanost varnosti in nevarnosti v sodobnem svetu;
- utegne prispevati k temu, da bo manjšina (bogati) razvila bolj tenkočuten in odgovoren odnos do večine (revni) v svetu;
- lahko spodbudi pozitivno globalno zavedanje ljudi;
- spodbuja interdisciplinarno raziskovanje.

Kritiki koncepta človekove varnosti pa poudarjajo naslednje pomanjkljivosti:

- pojem je preširok, da bi bil lahko politični instrument;
- konceptualno nejasen in neprimeren je za natančno znanstveno proučevanje;
- je le drugo ime za človekove pravice;
- zagovarja napačen pristop pri določanju prioriteten groženj sodobnim družbam. (Booth, 2007: 322-323)

neoperativnost, ki je posledica glavne dileme samega koncepta: ali je človekova varnost v svojem bistvu normativni ali moralni projekt?

Izzivi in vprašanja sodobne varnosti

Spremenjeno varnostno okolje po koncu hladne vojne je bolj zapleteno, ranljivo, nestabilno in ogroženo, kot je bilo v preteklosti. V teoriji in praksi (politiki) se pojavljajo različni odgovori na nove varnostne izzive, vprašanja in probleme, s katerimi se srečujejo države in mednarodni sistem. V tem okviru se je ponovno aktualiziralo tudi vprašanje o ustreznem razmerju med varnostjo in svobodo v sodobni družbi in v mednarodnem sistemu. Spremembe, ki zaznamujejo strukturo in delovanje mednarodnega sistema po koncu hladne vojne, so omogočile, da se v teoriji in praksi zagotavljanja varnosti danes daje večji poudarek posamezniku, in ne kot v preteklosti – državi. Logika tega obrata je jasna: tako kot imajo vse države pravico do varnega obstoja in razvoja, imajo to pravico tudi posamezniki (vsi ljudje) ne glede na državljanstvo, spol, versko prepričanje idr., države pa so dolžne to pravico ljudi zaščititi in omogočiti njeno implementacijo.

Praksa kaže, da se države pri sprejemanju novih rešitev za zagotavljanje lastne varnosti v spremenjenem (kompleksnem) varnostnem okolju srečujejo z vprašanjem, kako zagotoviti svojo optimalno varnost brez negativnih učinkov na spoštovanje človekovih pravic in državljanskih svoboščin. Dosedanji razvoj človeške družbe je med drugim privedel do povezanosti konceptov svobode, varnosti in razvoja. To med drugim pomeni, da kaže razmerje med svobodo, varnostjo in razvojem na globalni ravni danes pozitivno korelacijo v smislu, da so lahko le svobodne družbe tudi varne in usmerjene v razvoj. V tem okviru se dilema »varnost ali svoboda« danes kaže kot temeljno vprašanje: kako zagotoviti ljudem svobodo in varnost hkrati v novem zapletenem razmerju med državami, nedržavnimi akterji, civilno družbo in mednarodnim sistemom?

To novo realnost varnostne paradigme na začetku 21. stoletja izraža tudi nova celovita definicija varnosti, ki se postopoma in z različnimi težavami vendarle uveljavlja tudi v praksi (politiki) in ki poleg tradicionalnih vojaško-političnih razsežnosti zajema tudi kulturno-civilizacijske razsežnosti varnosti, ki izražajo predvsem skrb za sodobnega človeka kot posameznika in kot člana družbenih skupin. V tem smislu je mogoče trditi, da so temeljne prvine današnjega koncepta varnosti ohranitev človekovega življenja, zagotovitev njegove svobode in blaginje.

Večina sodobnih držav v svojih nacionalnovarnostnih politikah še ne upošteva tega novega koncepta varnosti.²⁰ Še več, nekatere med njimi se,

²⁰ Pozitivne razsežnosti razvoja spremenjenega varnostnega okolja (npr. popuščanje napetosti, povečano sodelovanje med državami, spoštovanje človekovih pravic in svoboščin idr.) ne odpravljajo protislovij in napetosti, ki nastajajo med suverenimi državami. Temeljno strukturo mednarodnega sistema še vedno sestavljajo tradicionalni elementi, kot npr. suverenost, strateško načrtovanje in razvoj vojaškoobrambnih instrumentov držav (Baylis, 2001: 271–274).

da bizagotovile lastno varnost v kompleksnem varnostnem okolju, v svojih pozitivnih zakonodajah odrekajo nekaterim že uveljavljenim državljskim svoboščinam. V tem smislu omogočajo nenapovedane preiskave stanovalj brez sodnega naloga, zadrževanje ljudi brez odvetnika za nedoločen čas, aretacije brez pojasnjene razloga, zakonito mučenje idr., in vse to na temelju suma, da je posameznik (oseba) pripadnik teroristične skupine ali da je s terorizmom vsaj povezan.²¹

Uveljavitev novega celostnega koncepta varnosti v praksi je velik izziv za današnji svet oziroma zahtevna naloga sodobne države, civilne družbe in celotnega mednarodnega sistema. Celostno zagotavljanje varnosti zahteva sodelovanje številnih akterjev na lokalni, državni, mednarodni in globalni ravni. Danes smo soočeni s stanjem, ko so odzivi na kompleksne grožnje prepočasni, parcialni in na mednarodni ravni premalo usklajeni. Pomemben del stroke zagovarja trditev, da bo šele v razmerah, ko bodo človekove pravice in demokracija univerzalno uveljavljene mednarodne vrednote, zagotavljanje varnosti države, posameznikov in mednarodnega sistema lahko celostno, tako da bo možno zagotavljati uravnotežen medsebojni obstoj, blaginjo in razvoj vseh treh omenjenih entitet: posameznika v odnosu do drugih posameznikov, države in mednarodnega sistema; države v odnosu do drugih držav, civilne družbe in mednarodnega sistema; mednarodnega sistema v odnosu do državnih in nedržavnih akterjev in posameznikov (Baylis, 2001: 274).

Sklep

Na temelju opravljene analize je mogoče izpeljati naslednje ugotovitve, ki so pomembne za nadaljnje proučevanje te problematike:

1. Spremenjeno varnostno okolje po koncu hladne vojne je bolj zapleteno, ranljivo, nestabilno in ogroženo, kot je bilo v preteklosti. V teoriji in praksi (politiki) se pojavljajo različni odgovori na nove varnostne izzive, vprašanja in probleme, s katerimi se srečujejo države in mednarodni sistem. V tem okviru se je ponovno aktualiziralo tudi vprašanje o ustreznem razmerju med varnostjo in svobodo v sodobni družbi in mednarodnem sistemu. Spremembe, ki zaznamujejo strukturo in delovanje mednarodnega sistema po koncu hladne vojne, so omogočile, da se v teoriji in praksi zagotavljanja varnosti danes daje večji poudarek posamezniku, in ne kot v preteklosti predvsem državi. Logika tega obrata je jasna: tako kot imajo vse države pravico do varnega obstoja in razvoja,

²¹ Celo ZDA, ki so se vedno predstavljale kot svetilnik demokracije, so se v obdobju predsedovanja Georgea W. Busha oddaljile od preteklih zunanjepolitičnih strategij in praks. Eksplicitni unilateralizem, doktrina preventivnih napadov in omejevanje nekaterih državljskih svoboščin (npr. zapori v Guantanamo idr.) so izzvali nasprotovanja mnogih držav (Walt, 2005).

imajo to pravico tudi posamezniki (vsi ljudje) ne glede na državljanstvo, spol, versko prepričanje idr., države pa so dolžne to pravico ljudi zaščititi in omogočiti njeno implementacijo. Ljudje oz. družbe, organizirane v ozemelske skupnosti (države), naj bi jih organizirali prav zavoljo varnosti in blaginje.

2. Globalizacija ni odpravila glavnih varnostnih funkcij nacionalnih držav, kljub temu da številne države v okviru svojih nacionalnovarnostnih struktur prilagajajo, preoblikujejo in razvijajo nove varnostne instrumente (npr. krizni menedžment) ter zmanjšujejo tradicionalne vojaške izdatke. V tem okviru dajejo države v svojih nacionalnovarnostnih politikah ustrezen poudarek t.i. novim varnostnim grožnjam, kot so degradacija okolja in negativni učinki podnebnih sprememb, nalezljive bolezni, nazadovanje v ekonomskem in tehnološkem razvoju idr. Globalne družbene in ekonomske sile delujejo na države različno, zato so odgovori držav na nove varnostne izzive predvsem posledica različnega regionalnega konteksta držav. Npr. velike sile so po koncu hladne vojne sicer zmanjšale stopnjo konfliktov, kljub temu se medsebojno tekmovanje za doseganje optimalne varnosti prenaša na področje političnega vpliva in inovacij pri razvoju novih oborožitvenih sistemov

Praksa kaže, da se države pri sprejemanju novih rešitev za zagotavljanje lastne varnosti v spremenjenem (kompleksnem) varnostnem okolju srečujejo z vprašanjem, kako zagotoviti svojo optimalno varnost brez negativnih učinkov na spoštovanje človekovih pravic in državljanskih svoboščin. Dosedanji razvoj človeške družbe in mednarodne skupnosti je med drugim privedel do tesnejše povezanosti konceptov svobode, varnosti in razvoja. To med drugim pomeni, da kaže razmerje med svobodo, varnostjo in razvojem na globalni ravni danes pozitivno korelacijo v smislu, da so lahko le svobodne družbe tudi varne in usmerjene v razvoj. V tem okviru se dilema »varnost ali svoboda« danes kaže kot temeljno vprašanje: kako zagotoviti ljudem svobodo in varnost hkrati v novem zapletenem razmerju med državami, nedržavnimi akterji, civilno družbo in mednarodnim sistemom?

3. To novo realnost varnostne paradigme na začetku 21. stoletja izraža tudi nova celovita definicija varnosti, ki se postopoma in z različnimi težavami vendarle uveljavlja tudi v praksi (politiki) in ki poleg tradicionalnih vojaško-političnih razsežnosti zajema tudi kulturno-civilizacijske razsežnosti varnosti, ki izražajo predvsem skrb za sodobnega človeka kot posameznika in kot člana družbenih skupin. V tem smislu je mogoče trditi, da je temeljna prvina današnjega celostnega koncepta varnosti ne le ohranitev človekovega življenja, ampak hkrati tudi zagotovitev njegove svobode in blaginje.

Večina sodobnih držav v svojih nacionalnovarnostnih politikah še ne upošteva tega novega koncepta varnosti. Še več, nekatere med njimi se,

da bizagotovile lastno varnost v kompleksnem varnostnem okolju, v svojih pozitivnih zakonodajah odrekajo nekaterim že uveljavljenim državljskim svoboščinam. V tem smislu omogočajo nenapovedane preiskave stanovanj brez sodnega naloga, zadrževanje ljudi brez odvetnika za nedoločen čas, aretacije brez pojasnjene razloga, zakonito mučenje idr., in vse to na temelju suma, da je posameznik (oseba) pripadnik teroristične skupine ali da je s terorizmom vsaj povezan.

4. Uveljavitev novega celostnega koncepta varnosti v praksi je velik izziv za današnji svet oziroma zahtevna naloga sodobne države, civilne družbe in celotnega mednarodnega sistema. Celostno zagotavljanje varnosti zahteva sodelovanje številnih akterjev na lokalni, državni, mednarodni in globalni ravni. Danes smo soočeni s stanjem, ko so odzivi na kompleksne grožnje prepočasni, parcialni in na mednarodni ravni premalo usklajeni. V tem okviru nekateri strokovnjaki s področja mednarodnih varnostnih študij zagovarjajo trditev, da bo šele v razmerah, ko bodo človekove pravice in demokracija univerzalno uveljavljene mednarodne vrednote, zagotavljanje varnosti države, posameznikov in mednarodnega sistema lahko celostno, tako da bo možno zagotavljati uravnotežen medsebojni obstoj, blaginjo in razvoj vseh treh omenjenih entitet: posameznika v odnosu do drugih posameznikov, države in mednarodnega sistema; države v odnosu do drugih držav, civilne družbe in mednarodnega sistema; mednarodnega sistema v odnosu do državnih in nedržavnih akterjev in posameznikov.

LITERATURA

- Bajpai, Kanti (2000): *Human Security: Concept and Measurement*. Kroc Institute Occasional Paper No. 19; OP:1, 1-64. University of Notre Dame. Notre Dame, Indiana. URL: http://www.nd.edu/~krocinst/ocpapers/op_19_1.PDF (12. december 2006).
- Baylis, John (2001): *International and Global Security in the Post-Cold War Era*. V: Baylis, John in Steve Smith, *The Globalization of World Politics*. New York: Oxford University Press, str. 253-276.
- Bilgin, Pinar (2003): *Individual and Societal Dimensions of Security*. *International Studies Review* 5(2): 203-222.
- Booth, Ken (2007): *Theory of World Security*. New York: Cambridge University Press.
- Bull, Hedley (1977): *The Anarchical Society - A Study of Order in World Politics*. London and Basingstoke: The Macmillan Press Ltd.
- Buzan, Barry in Lene Hansen (2009): *The Evolution Of International Security Studies*. New York: Cambridge University Press.
- Chase-Dunn, Christopher K. (2000): *Globalization: A World-Systems Perspective*. V: Ciprut, Jose V. (ur.) *Of Fears and Foes: Security and Insecurity in an Evolving Global Political Economy*. London: Praeger, str. 119-142.

- Gaddis, John L. (1993): *The Cold War, the Long Peace and the Future*. V: Lundestad, Geir in Odd Westad (ur.) *Beyond the Cold War: New Dimension in International Relations*. Oslo: Scandinavian University Press, str. 215–45.
- Goetschel, Laurent (2000): *Globalisation and Security: The Challenge of Collective Action in a Politically Fragmented World*. *Global Society* 14(2): 259–277.
- Grizold, Anton (2001): *Varnostna paradigma v mednarodnih odnosih*. V: Luard, Evan, Iztok Simoniti in Anton Grizold, *Človek, država in vojna*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 83–161.
- Grizold, Anton (2002): *Struktura evropske varnosti*. V: Černe, Fedor in Bogomil Ferfila (ur.), *Slovenija and European Union – Slovenija in Evropska unija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 601–699.
- Grizold, Anton (2003): *Humanitarna intervencija – opet aktualno pitanje*. *Medunarodne studije* III(1): 3–12.
- Herz, John H. (1950): *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. *World Politics* 3(2): 157–180.
- Heupel, Monika in Bernhardt Zangl (2010): *On the transformation of warfare: a plausibility probe of the new war thesis*. *Journal of International Relations and Development* 13(1): 26–58.
- Hough, Peter (2004): *Understanding Global Security*. London and New York: Routledge.
- Independent Commission on Disarmament and Security Issues (1982) *Common Security – A Programme for Disarmament*. London: Pan books.
- Independent Commission on International Development Issues (1980) *North-South: A programme for survival*. London: Pan Books.
- Kaldor, Mary (2000): *Neue und alte Kriege: organisierte Gewalt im Zeitalter der Globalisierung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Martin, Hans-Peter in Harald Schumann (1997): *Pasti globalizacije: napad na demokracijo in blaginjo*. Ljubljana: Co Libri.
- McDonald, Matt (2002): *Human Security and the Construction of Security*. *Global Society* 16(3): 277–295.
- Meadows, Donella H., Dennis I. Meadows, Jorgen Randers, William W. Behrens III (1972): *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. New York: Universe Books.
- Newman, Edward (2001): *Human Security and Constructivism*. *International Studies Perspectives* 2(3): 239–251.
- Paul, T. V. (2000): *States, Security Function and the New Global Forces*. Montreal: Conference on What States Can do Now, McGill University, November 3–4, 2000.
- Prezelj, Iztok (2005): *Nacionalni sistemi kriznega menedžmenta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Thomas, Caroline (1999): *Introduction*. V: Thomas, Caroline and Peter Wilkin (ur.) *Globalization, Human Security and the African Experience*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner.
- Thomas, Nicholas in William T. Tow (2002): *The Utility of Human Security: Sovereignty and Humanitarian Intervention*. *Security Dialogue* 33(2): 177–192.

- UN (2004): *A more Secure World: Our Shared Responsibility*, Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, URL: <http://www.un.org/secureworld/report.pdf>, 20. 6. 2006.
- UNDP (1994); *Human Development Report 1994*. New York: Oxford University Press.
- Vogrin, Andreja, Iztok Prezelj in Bojko Bučar (2008): *Človekova varnost v mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Wallerstein, Immanuel (1993): *The World-System After Cold War*. *Journal of Peace Research*, 30 (1): 145–157.
- Walt, Stephen M. (2005): *Taming American Power. The Global Response to U. S. Primacy*. New York, London: W.W. Norton & Company.
- Wheeler, Nicholas J. (2000): *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Wiarda, Howard J. (1996): *American Foreign Policy: Actors and Process*. New York: Harper Collins College Publishers.
- World Commission on Environment and Development (1987): *Our Common Future*. Oxford (USA): Oxford University Press.
- Worthington, Glen (2001): *Globalization: Perceptions and Threats to National Government in Australia*. Canberra: Department of the Parliamentary Library, Research Paper No. 27.